

Rozsiedlenie w Polsce gatunków z rodzaju *Swammerdamia*
HÜBNER, 1825 (*Lepidoptera*, *Yponomeutidae*)*

Distribution of species of the genus *Swammerdamia* HÜBNER, 1825
(*Lepidoptera*, *Yponomeutidae*) in Poland

EDWARD BARANIAK

Zakład Zoologii Systematycznej Uniwersytetu Adama Mickiewicza, ul. Fredry 10, 61-701 Poznań

ABSTRACT. Four species of the genus *Swammerdamia* Hb., are known from Poland. *Swammerdamia passerella* ZETT., is new for the Polish fauna. Male and female genitalia of *Swammerdamia passerella* ZETT. and *S. pyrella* (DE VILL.) are compared and illustrated. Notes on the host plants, phenology, habitat and the distribution are given.

Rodzaj *Swammerdamia* HÜBNER, 1825 reprezentowany jest w Palearktyce przez 6 gatunków, z których cztery znane są obecnie z obszaru Polski. W piśmiennictwie faunistycznym wykazywane są niezbyt często, a jest to związane z niezbyt aktywnym trybem życia. Większość gatunków łatwiej jest odnaleźć w stadium gąsienic szkieletujących liście w bardzo charakterystyczny sposób niż odłowić postacie imaginalne. Dużo kontrowersji wzbudza pozycja systematyczna gatunku *Swammerdamia passerella* ZETT., który przez niektórych współczesnych entomologów traktowany jest jako odmiana barwna gatunku *S. pyrella* DE VILL. (FRIESE, 1960; HANNEMANN, 1977). Zamieszczone w pracy dokładne opisy budowy aparatów genitalnych samic i kopolacyjnych samców tych dwóch gatunków, ilustrowane oryginalnymi rysunkami, powinny ułatwić ich oznaczenie, gdyż istniejące opisy i rysunki są mało precyzyjne (AGASSIS, 1981).

W pracy zweryfikowano oznaczenia okazów znajdujących się w kolekcjach: Instytutu Zoologii PAN (Warszawa), Instytutu Systematyki i Ewolucji PAN (Kraków), Muzeum Historii Naturalnej Uniwersytetu Wrocławskiego (Wrocław), dr Jarosława BUSZKO, Zygmunta ŚLIWIŃSKIEGO oraz własnej.

* Druk pracy w 30% sfinansowany przez Zakład Zoologii Systematycznej UAM.

Omówienie zastosowanych symboli:

- IZ – kolekcja Instytutu Zoologii PAN (Warszawa),
 IZS – kolekcja Instytutu Systematyki i Ewolucji PAN (Kraków),
 UW – kolekcja Muzeum Historii Naturalnej Uniwersytetu Wrocławskiego
 (Wrocław),
 B – kolekcja dr Jarosława BUSZKO (Toruń),
 ZS – kolekcja pana Zygmunta ŚLIWIŃSKIEGO (Łódź),
 EB – kolekcja własna autora,
 K – kolekcja Katedry Ochrony Lasu, Akademii Rolniczej (Poznań).

Swammerdamia caesiella (HÜBNER, 1796)

Stanowiska z piśmiennictwa: VV72 Szczecin – Dworzec Towarowy (BÜTTNER, 1880); VV96 Gacko (SPEISER, 1903); WR97 Topieliska w okolicy Dusznik Zdroju, XR08 Złotno, XR37 Wojtówka, XS43 Ludów (GROSCHKE, 1939); WT72 Głogów, XR25 Międzyzlesie (ZELLER, 1871); XS36 Wrocław-Leśnica, XS38 Oborniki Śląskie, XS64 Oława (FRIESE, 1960); XU72 Jeżewo (WIZE, 1921/1922); DV69 Podegrodzie, DV78 Rytro, DV79 Nowy Sącz (KLEMENSIEWICZ, 1899; SCHILLE, 1914).

Stanowiska zweryfikowane: VU90 Rzepin (IZS); VV71 Szczecin-Gumieńce (IZ); VV67 Międzyzdroje (IZ); VV71 Szczecin – Dąbie (IZ); VV72 Szczecin-Golecino (IZ), Szczecin (IZ); VV87 Sibir (IZ); XT29 Wielkopolski Park Narodowy (EB); Niwka, Osowa Góra, Puszczykowo; XU30 Poznań-Dębina (IZS); XU31 Poznań (IZ); CA57 Katowice (IZS), 35 imagines.

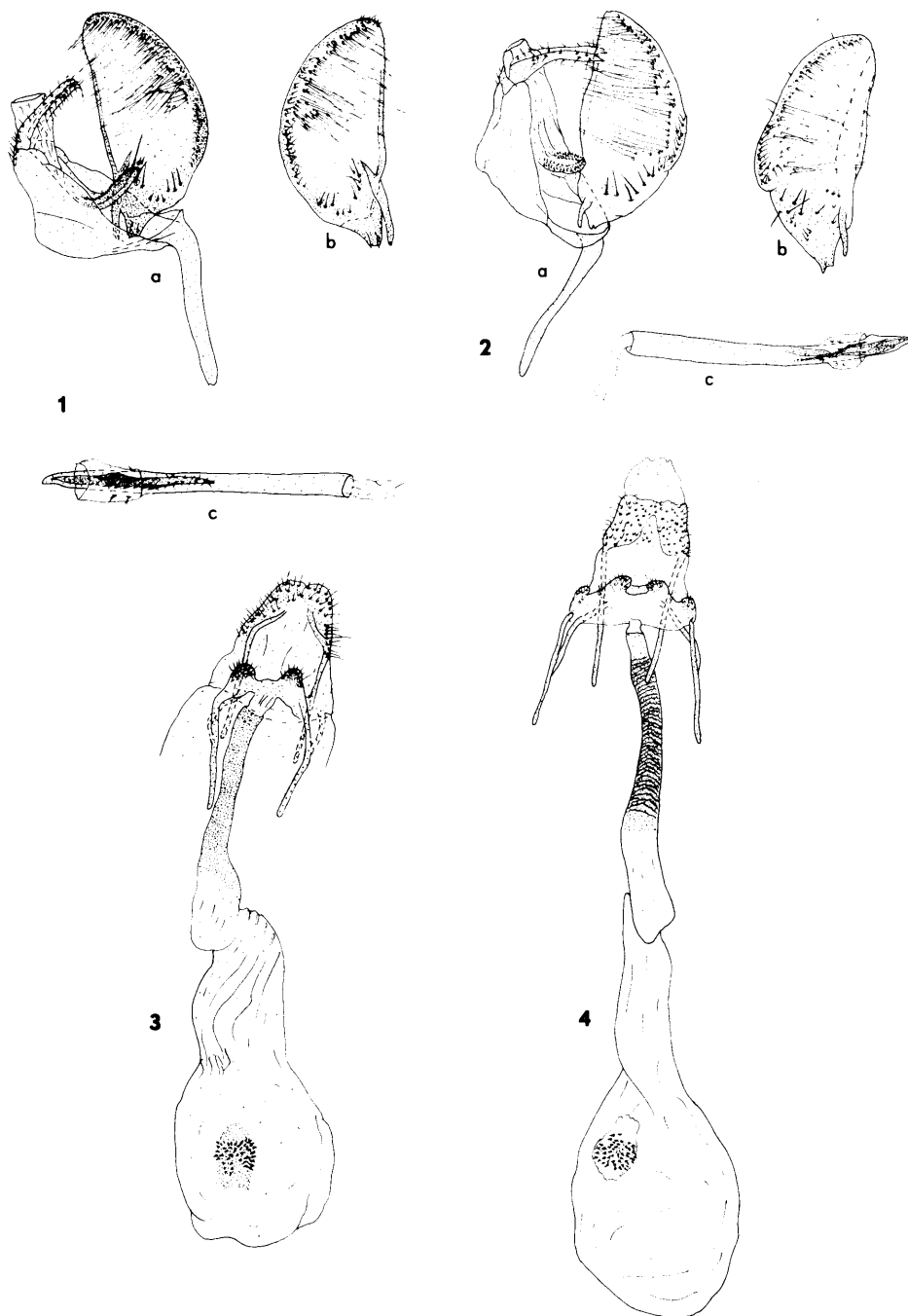
Motyle pojawiają się w dwóch pokoleniach, wiosną w maju i czerwcu i późnym latem w sierpniu i wrześniu. Gąsienice żerują na liściach brzozy (*Betula verrucosa* EBERH.).

Gatunek o zasięgu europejskim, lecz wykazywany z pojedynczych stanowisk, nie wykazany tylko z Anglii (AGASSIZ, 1981).

Swammerdamia pyrella (DE VILLERS, 1789)

Stanowiska z piśmiennictwa: VV72 Szczecin (BÜTTNER, 1880, FRIESE, 1960); XS00 Wojbórz (STEPHAN, 1925); XS36 Wrocław-Leśnica, XS46 Wrocław (FRIESE, 1960); CA41 Równica (TOLL, 1950); CD09 Bydgoszcz, CE63 Jamy (TOLL, 1935/1936); CC56 Stemplew (TOLL, 1933); Pieniny: DV57 Trzy Korony, DV67 Krościenko (BŁESZYŃSKI i in., 1965); DV78 Rytro (SCHILLE, 1895); DA14 Kraków-Bielany (ŻEBRAWSKI, 1878); DA24 Kraków (ŻEBRAWSKI, 1868; RAZOWSKI, PALIK, 1969); EA07 Lubasz w pobliżu Szczucina (NIESIOŁOWSKI, WOJTUSIAK, 1950).

Stanowiska zweryfikowane: VV67 Międzyzdroje (IZ); VV71 Szczecin – Dąbie (IZ); VV72 Szczecin (IZ); WU82 Pniewy (K); XT29 Mosina (EB); Wielkopolski

Ryc. (Fig.) 1-4. 1 - *Swammerdamia pyrella* (DE VILL.): a - aparat kopulacyjny (male genitalia), b - walwa (valva), c - edeagus (acdeagus); 2 - *S. passerella* ZETT.: a - aparat kopulacyjny (male genitalia), b - walwa (valva), c - edeagus (acdeagus); 3 - *S. pyrella* (DE VILL.) - aparat genitalny (female genitalia); 4 - *S. passerella* ZETT. - aparat genitalny (female genitalia).

Park Narodowy (EB); Jezioro, Górka, Puszczykowo; XT38 Krajkowo (EB); XT62 Zduny (EB); XU01 Bytyń (K); XU04 Obrzycko (EB); XU10 Sierosław (EB); XU11 Jankowice (EB); XU30 Poznań-Wilda (K, ZS); XU31 Poznań – Sołacz (ZS); XU72 Gniezno (IZ); XU79 Nakło (B); CD09 Bydgoszcz (IZS); CE63 Jamy (IZS); CB07 Siemianice (EB); CC93 Łódź (ZS); CD26 Lipie (B); CD25 Modliborzyce (B); CD37 Toruń (B); CD38 rezerwat „Las Piwnicki” (B, EB); CD63 Włocławek (B); DV79 Gołębki (IZS); DC45 Skierniewice (ZS); EV96 Baligród (IZS); ED79 Łomża (IZ); EE48 Ruda (B); EF41 Stawki (B); EF80 Jabłonowo (B); EF81 Gołdap (B), 132 exx..

Motyle pojawiają się w dwóch pokoleniach, w czerwcu i sierpniu. Stadia rozwojowe bardzo dobrze poznane, gdyż jest to gatunek o skłonnościach do masowych pojawów (KADŁUBOWSKI, SZMYT, 1985; MACIESIAK, 1983; MACIESIAK, BOCZEK, 1983).

W aparacie kopulacyjnym samca (Ryc. 1) gnatos w postaci wydłużonej, wyraźnie zagiętej płytki pokrytej na całej swojej szerokości bardzo drobnymi cierniami. Walwa na wierzchołku zaokrąglona, jej brzeg zewnętrzny na całej długości pokryty drobnymi cierniami. Sakus gruby, krótszy od walwy. Edeagus wyraźnie dłuższy od walwy, w jego końcowym odcinku wyraźnie widoczny jeden długi cierni oraz zgrupowane poniżej drobne ciernie.

W aparacie genitalnym samicy (Ryc. 3) płytka postwaginalna wcięta w części środkowej, dwa boczne wyrostki oddalone od siebie. Końcowy odcinek przewodu błoniasty, przewód torebki kopulacyjnej krótki, wyraźnie rozszerzający się przy jej nasadzie, inkrustowany równomiernie rozmieszczonymi drobnymi sklerytami w 2/3 swojej długości. W końcowym odcinku przewód delikatnie zagięty. Torebka kopulacyjna wydłużona, błoniasta, znamię w postaci płytki z widocznymi kolcami, tworzącymi dwa wyraźnie zgrupowania łączące się przy nasadzie.

Swammerdamia passerella ZETTERSTEDT, 1840

Stanowisko zweryfikowane: FD95 Białowieski Park Narodowy, oddział 283 (IZ – coll. Stanisława ADAMCZEWSKIEGO), 5 imagines.

Motyle pojawiają się w czerwcu. Stadia rozwojowe dość dobrze poznane (AGASSIZ, 1981); jednak opisy i rysunki zamieszczone w tej pracy są bardzo schematyczne, brak opisu chetotaksji gąsienic. Rysunek narządów kopulacyjnych samca narysowany jest w pozycji grzbietowej, co powoduje, że cechy odróżniające ten gatunek od *S. pyrella* (DE VILL.) stają się nie widoczne. Dla prawidłowej oceny cech mających znaczenie taksonomiczne, konieczne jest oddzielenie jednej z walw i ułożenie aparatu w pozycji bocznej.

W aparacie kopulacyjnym samca (Ryc. 2) gnatos w postaci szerokiej, łagodnie zagiętej płytki, pokrytej po brzegach drobnymi cierniami. Walwa na wierzchołku zaokrąglona, jej brzeg zewnętrzny bez regularnie ułożonych cierni, których występowanie ograniczone jest tylko do niewielkiego odcinka. Sakus

długi, cienki, wyraźnie jednak krótszy od walwy. Edeagus swoją długością nieznacznie przewyższa długość walwy. W jego końcowym odcinku wyraźnie widoczne zgrupowanie drobnych cierni.

W aparacie genitalnym samicy (Ryc. 4) płytka postwaginalna wcięta w środkowej części, jej dwa boczne wyrostki położone są blisko siebie. Końcowy odcinek przewodu wąski, błoniasty. Tylny odcinek przewodu torebki kopulacyjnej wyraźnie inkrustowany sklerytami ułożonymi w przebiegające okrężnie zgrupowania. Torebka kopulacyjna błoniasta, znamię w postaci płytki pokrytej regularnie rozmieszczonymi kolcami.

Gatunek o zasięgu europejskim, znany dotychczas z Anglii, Szwecji, Finlandii, Łotwy, Litwy i Estonii, stanowisko polskie znacznie rozszerza jego zasięg. Wprowadza jednocześnie nową roślinę żywicielską, brzozę niską (*Betula humilis* SCHRK.).

Swammerdamia compuctella (HERRICH-SCHAFFER, 1855)

Stanowiska z piśmiennictwa: VV96 Gacko (SPEISER, 1903); WR97 Topielska koło Dusznik Zdroju, WR98 Duszniki Zdrój (GROSCHKE, 1939; FRIESE, 1960); XV00 Smukała, CE63 Jamy (TOLL, 1935/1936); XR18 Kłodzko (STEPHAN, 1925); CA40 Tuł (TOLL, 1950); Tatry: DV35 Dolina Roztoki (BŁESZYŃSKI, 1948); Pieniny: DV47 Niedzica – Biała Skala, Czorsztyn – Zamek, DV57 Nowa Góra (BŁESZYŃSKI i in., 1965).

Stanowiska zweryfikowane: VV71 Szczecin – Dąbie (IZ); XV00 Smukała (IZS); CE63 Jamy (IZS); CA40 Tuł (IZS); CD38 Las Piwnicki (B), 17 imagines.

Motyle pojawiają się w jednym pokoleniu w czerwcu i lipcu. Stadia rozwojowe dobrze poznane, gąsienice żerują w niewielkich skupieniach, w lekko sprzędzonych liściach jarzębiny (*Sorbus aucuparia* L.) (WERNER, 1958).

Gatunek o zasięgu europejskim.

PIŚMIENNICTWO

- AGASSIZ D. J. L., 1981: *Swammerdamia passerella* (ZETTERSTEDT) (*Lepidoptera*, *Yponomeutidae*), a valid species resident in Britan. Ent. Gaz., **32**: 217-224.
- BÜTTNER F. O., 1880: Die Pommerschen insbesondere die Stettiner Microlepidopteren-Fauna (Schluss). Ent. Zeit., Stettin, **41**: 383-473.
- BŁESZYŃSKI S., RAZOWSKI J., ŻUKOWSKI R., 1965: Fauna motyli Pienin. Acta Zool. Cracov., **10**: 375-493.
- FRIESE G., 1960: Revision der palaarktischen *Yponomeutidae* unter besonderer Berücksichtigung der Genitalien. Beitr. Ent., **10**: 1-131 + 3 tabl.

- GROSCHKE F., 1939: Die Kleinschmetterlinge der Grafschaft Glatz (Unter besonderer Berücksichtigung des Gebietes der Reinerzer Weistritz und mit Ausnahme der *Zygaenidae*, *Sesiidae*, *Cossidae*, *Psychidae* und *Hepialidae*). Mitt. Münch. Ent. Ges., **29**: 643-734.
- HANNEMANN H. J., 1977: Kleinschmetterlinge oder *Microlepidoptera*. III. Federmotten (*Pterophoridae*); Gespinnstmotten (*Yponomeutidae*); Echte Motten (*Tineidae*). Jena. 273. ss.
- KADLUBOWSKI W., SZMYT J., 1985: Materiały do bionomii namiotnicy gruszowej *Swammerdamia pyrella* DE VILLERS, 1789) (*Lepidoptera*, *Yponomeutidae*). Roczn. Nauk Rol., seria E, **15**: 119-128.
- KLEMENSIEWICZ S., 1899: O nowych i mało znanych gatunkach motyli fauny galicyjskiej. Przyczynek pierwszy. Spr. Kom. Fizyogr., **34**: 176-202.
- MACIESIAK A., 1983: Zwalczenie namiotnicy gruszowej (*Swammerdamia pyrella* DE VILL.). Pr. Inst. Sad., seria A, **24**: 276-275.
- MACIESZAK A., BOCZEK J., 1983: Biologia namiotnicy gruszowej (*Swammerdamia pyrella* DE VILL.). Pr. Inst. Sad, seria A. **24**: 267-275.
- NIESIOŁOWSKI W., WOJTUSIAK R. J., 1950: Przyczynek do znajomości motyli okolic Lubasza pod Szczucinem. Pol. Pismo Ent., **19**: 256-276.
- RAZOWSKI J., PALIK E., 1969: Fauna motyli okolic Krakowa. Acta Zool. Cracov., **14**: 217-230.
- SCHILLE F., 1895: Fauna lepidopterologiczna doliny Popradu i jego dopływów. Spr. Kom. Fizyogr., **30**: 205-287.
- SCHILLE F., 1914: Motyle drobne Galicji. Kosmos, seria A, **39**: 519-598.
- SPEISER P., 1903: Die Schmetterlinge der Provinzen Ost- und Westpreussen. Beitr. Naturk. Preuss., Königsberg, **9**: 1-149.
- STEPHAN J., 1925: Die spannerartigen Nachtschmetterlinge und die Kleinschmetterlinge der Grafschaft Glatz. Dtsch. Ent. Zeit., „Iris”, **39**: 65-133.
- TOLL S., 1933: Wykaz *Microlepidoptera* znalezionych na terenie majątku Stemplew w latach 1919-1923. Pol. Pismo Ent., **12**: 28-49.
- TOLL S., 1935/1936: Przyczynek do fauny motyli tzw. drobnych województw poznańskiego i pomorskiego. Pol. Pismo Ent., **14/15**: 227-261.
- TOLL S., 1950: Przyczynek do fauny motyli tzw. drobnych (*Microlepidoptera*) Beskidu Ustrońskiego. Pr. Biol., Studia nad florą i fauną Beskidu Ustrońskiego, **2**: 165-205.
- WERNER K., 1858: Die Larvalsystematik einiger Kleinschmetterlingsfamilien. Berlin. 145 ss.
- WIZE K., 1921/1922: Dopełnienie spisu motyli z Jeżewa. Pr. Kom. Mat. Przyr., seria B, **1**: 260-268.
- ZELLER P. C., 1871: Lepidopterologische Beobachtungen im Jahre 1870. Ent. Zeit., Stettin, **32**: 49-81.
- ŻEBRAWSKI T., 1868: Dodatek do spisu owadów motylowatych. Spr. Kom. Fizyogr., **2**: 61-67.